

**ПІВДЕННО – КУРИЛЬСЬКА ТЕРИТОРІАЛЬНА ПРОБЛЕМА В 1990-Х
РОКАХ ТА ШЛЯХИ ЇЇ ВИРІШЕННЯ**

**(Ткач Т. В., здобувачка другого (магістерського) рівня
вищої освіти, Мазур І. В., кандидатка історичних наук, доцентка)
ВДПУ імені Михайла Коцюбинського, м. Вінниця, Україна**

На початку 90-х р. ХХ ст. розпочинається новий етап у російсько-японських відносинах в цілому, та в пошуках вирішення територіальних суперечок зокрема [1, с. 161]. До 1990-х років Росія та Японія були майже єдиними державами, яким не вдалося нормалізувати відносини. В цей час закінчився період холодної війни, і розпочався період пошуку до міжнародної взаємодії.

Позиція Горбачова, щодо конфлікту базувалась на думці, про покращення відносин в усіх напрямках, щоб створити атмосферу «вирішення питання». В підсумку, за думками Черняєва А. С., Горбачов «в душі» не відкидав можливість передачі островів. Також в своїх спогадах він надасть оцінку політиці Горбачова в даному питанні «еволюція поглядів Горбачова була повільною, розтягнулась майже на 5 років» [2, с. 113].

Вихідною точкою цього етапу став візит у квітні 1991 р. М. Горбачова до Японії, в ході якого відбулися переговори з прем'єрміністром Т. Кайфу. В центрі переговорів знаходилося питання укладення мирної угоди, яке включало і проблему розподілу території, з урахуванням позицій двох країн.

Початок 1991 року ознаменувався підірванням політичного авторитету М. Горбачова, тому на зустрічі він не вдавався до будь – яких провокуючих кроків. Саме під час цих переговорів, вперше після Другої світової війни обома країнами було визнано наявність невирішеного територіального конфлікту.

За результатами переговорів було укладено 15 угод і японсько-радянське спільне комюніке, в якому висловлювалась готовність обох сторін прискорити підготовку до мирного договору. Засоби масової інформації як Японії, так і СРСР оприлюднили інформацію про подальший розвиток двосторонніх відносин. Опубліковані в Японії матеріали можна трактувати як готовність нового радянського керівництва повернути Японії північні території (Кунашир, Ітуруп, Шикотан і Хабомай). Російські ж видання описували перекроювання кордону як «нереалістичні» та небезпечні дії для Горбачова та його політичної кар'єри [4, с. 122].

Завершити розпочате М. Горбачову не вдасться, адже через пів року СРСР припинив своє існування. Президент Російської Федерації, яка визначила себе спадкоємницею СРСР, Б. Єльцин оприлюднив позицію свого уряду щодо проблеми «північних територій», пообіцявши, що під час її вирішення будуть дотримуватися принципи гуманізму, врахування інтересів мешканців цих територій [3, с. 33].

Формальний кінець комунізму породив у японців надії на повернення територій. Єльцин засуджував різні аспекти міжнародної політики СРСР. Також протягом 1991-1992 років ряд територіальних суперечок були вирішені не на користь Росії (підтвердження Криму у складі України, перехід під суверенітет

Казахстану чотирьох провінцій в процесі встановлення російсько-казахстанського кордону, відкритість до діалогу з Китаєм).

Вже в жовтні 1993 року відбувся візит Їльцина до Токіо, результатом якого стало підписання Токійської декларації. У ній містилося підтвердження намірів обох держав нормалізувати відносини шляхом вирішення проблеми «північних територій» та підписання мирної угоди.

Хоча цей договір закріплював позиції попередніх домовленостей, сторони апелювали до різних його положень. Японія прагнула вирішити територіальне питання, але для російської сторони такий розвиток був неприйнятним, адже вони апелювали до необхідності розвитку економічних контактів, закидаючи територіальне питання на «кращі часи». Протягом 1994 – 1995 років агресія Росії (Перша російсько-чеченська війна) не дала змоги підвести логічний висновок у тривалих переговорах.

Нарешті, останні роки «ери Їльцина» завершилися двома російсько-японськими самітами. Перший відбувся в Красноярську 1-2 листопада 1997 р., який характеризувався спробою створити «особисті стосунки довіри і дружби», завершився розробкою «плану Їльцина-Хасімото», заснованого на Токійській декларації, але спрямованого на практичну реалізацію її принципів.

Останній саміт між Їльциним і Хасімото відбувся 18-19 квітня 1998 року. Логічним закінченням «Самітів без краваток» стало затвердження вже згаданого «плану Їльцина-Хасімото», який включав в себе 43 пункти про спільну економічну співпрацю до 2000 року. В 1999 році Їльцина турбувала внутрішньополітична ситуація в країні і пошук свого наступника більше ніж укладання такого важливого мирного договору з Японією.

Отже, ні за президенства Горбачова, ні за епохи Їльцина не відбулось істотних змін у російському підході до врегулювання територіального конфлікту. До кінця президенства Їльцина мирний договір не був підписаний. Єдиним зрушенням цього періоду було визнання наявності невирішеної суперечки. Навіть прийняття «плану Їльцин – Хасімото» не дав бажаного результату. Росія не тільки знову не змогла втримати свої експансійні апетити, а й прагнула отримати власну користь при вирішенні питання. Японія ж хотіла врегулювати конфлікт, та отримати назад свої споконвічні території. Тому, одна сторона відстоювала справедливість, а інша прагматично відкладала вирішення конфлікту. Як наслідок дійти консенсусу не вдалось.

ЛІТЕРАТУРА

1. Грачевська Т. Проблема «північних територій» у російсько-японських відносинах. *Грані: Науково-теоретичний і громадсько-політичний альманах*. Дніпро, 2012/1. № 1. С. 160 – 162.
2. Мякотін А. Отечественная историография проблемы Курильских островов: дис. ... канд. іст. наук: 07.00.09. Москва, 2006. 205 с.
3. Тургиева А. «Курильский узел» в российско-японских отношениях (1990-2004). *Азия и Африка сегодня: Научный и общественно-политический журнал*. Москва, 2005. № 4, 5. С. 31 – 40.
4. Song A. Y. «A half-step forward: an assessment of the april 1991 soviet-japanese summit». *Asian perspective*, Vol. 16. Baltimore, 1992. № 1. P. 103 – 128.